

UDC 001:94(510):81:811(581)

DISCIPLINARY AND METHODOLOGICAL CHARACTERISTICS OF SCIENCE ABOUT CHINA

V. Kiktenko

DSc (Philosophy), Senior Fellow

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

kiktenko@gmail.com

The article considers methodological and disciplinary features of the formation of Western science about China in the form of Sinology, Chinese Studies, New Sinology (後漢學, hòu hàn-xué), [Chinese] Sinology (國學 / 国学, guóxué) and Sinologism. Western Sinology was initially focused on understanding Chinese thinking and Chinese civilization through the study of language, literature, history and culture. By the end of the XIX century, Sinology was completely identical to Chinese philology. In the 20th century, Sinology was fully integrated into the programs of Western universities and significantly expanded as a scientific discipline by using the methods of other social sciences. After the end of World War II, the dominance of classical Sinology was rejected on the basis of an interdisciplinary approach of area studies, and, as a result, Chinese studies were founded. At the beginning of the 20th century, [Chinese] national science or [Chinese] Sinology, whose main task was the study of ancient Chinese civilization, was created on the basis of its own unique intellectual traditions and proceeding from the urgent tasks of state building of that time. At the beginning of the 21st century, a New Sinology, scientific discipline and intellectual movement emerged, aimed at building a critical and holistic understanding of China and the Sinophone world in the past and the present with the aim of correcting the shortcomings of classical Western Sinology and returning to its original approaches. The concept of Sinologism denotes a hidden ideology in the production of knowledge about China and in Sinology, the system of knowledge and the practical theory of knowledge production. The internal logic of Sinologism is a “cultural unconscious”, which led to widespread distortions and misconceptions about the production of knowledge about China in the West and in China. Historical development and various forms of sinology is understood as a global and multidimensional intellectual movement that arose as a result of Western efforts to attract China to a Western-oriented world and a system of knowledge. Sinology, Chinese studies, modern Chinese studies, New Sinology and Sinologism are not global and are very unevenly represented in the world.

Keywords: Sinology, [Chinese] Sinology, Chinese studies, New Sinology, Sinologism, science, methodology, China, West

B. O. Кіктенко

ДИСЦИПЛІНАРНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАУКИ ПРО КИТАЙ

Синологія: західна наука про Китай

Початок формування західної науки про Китай належить до XVI століття, коли править династія Мін (大明國 / 大明国, Dà Míng Guó; 1368–1644), і пов'язано це було з діяльністю християнських місіонерів, які почали вивчати культуру, історію, філософію Китаю того часу (文史哲, wénshǐ zhé). У XVI столітті португальські та іспанські християнські місіонери (Домініканський орден і Товариство Ісуса (єзуїти))

першими почали вивчати китайську мову з метою поширення римського католицизму серед китайського народу [Honey 2001, 6]. Найбільший внесок у цю справу зробив єзуїт М. Річчі (1552–1610)¹, який прибув у Кантон (сучасний Гуанчжоу) в 1583 році й провів залишок свого життя в Китаї. М. Річчі вивчав китайську мову та конфуціанську класику для того, щоб представити католицьку доктрину та європейську науку китайським вченим їхньою рідною мовою [Honey 2001, 9–10], отже, мета вивчення Китаю була суто місіонерська. У XVII столітті в епоху Просвітництва відомості про китайську філософію, етику, правову систему та естетику почали потрапляти до Європи. Хоча в цей час багато праць західних дослідників Китаю були ненауковими і неповними, але вони сформували стійкий інтерес до Піднебесної в цілому та ініціювали порівняльний аналіз китайської і західної культури. Вольтер, Лейбніц, Джамбатіста Віко та деякі інші західні інтелектуали описували Китай як “освічену монархію” або “філософську монархію”, на відміну від Європи, яка щойно вийшла з Темних віків (у їхньому розумінні все Середньовіччя – це період інтелектуальної темряви між падінням Римської імперії та епохою Відродження)².

Системне вивчення Китаю і китайської мови розпочалося у Франції завдяки королю Людовику XIV, який у 1711 році призначив молодого китайця Аркадіо Хуана скласти каталог королівської колекції китайських текстів. Хуану допомагав Е. Фурмон (1683–1745)³, який у 1742 році опублікував граматику китайської мови [Leung 2002]. 1732 року місіонерський священник Священної конгрегації “De propaganda fide” М. Ріпа (1692–1746)⁴ створив у Неаполі Китайський інститут⁵, завдання якого Папа Римський Климент XII визначав так: викладання китайської мови для здійснення проповіді християнства в Китаї. Через гоніння в Китаї, а також серйозні догматичні суперечки у другій половині XVIII ст. місіонерське вивчення Китаю занепало, і відповідно інтерес у європейському суспільстві до цієї країни різко знизився. Практично не було вчених, які б повністю присвятили себе вивченню китайської мови. Крім книг, опублікованих німецьким вченим Т. Байєром (1694–1738) [Lundbæk 1986]⁶ і французьким орієнталістом Е. Фурмоном, не було монографій, присвячених китайській мові. Деякі західні вчені, які вивчали близькосхідні мови, іноді цікавилися і китайською мовою, інформацію про яку вони отримували з різних рукописних джерел, що зберігалися в європейських бібліотеках і архівах. Крім того, в цей час існувала думка, що для належного вивчення китайської мови потрібне ціле життя, що перешкоджало розвитку вивчення Китаю в Європі. Якщо розвиток на Заході асиріології та єгиптології був пов’язаний з вивченням Біблії, а формування індології являло собою прорив у розвитку лінгвістики, то в синології в той час не було цивілізаційного зв’язку або пов’язаних наукових завдань, тому ця дисципліна не була представлена в європейських університетах приблизно до 1860 року, крім Франції [Zurndorfer 1999, 6]. Як зазначає Георг Лехнер, наука про Китай і сам термін “синологія” (“Sinology”) були відсутні в Європі до початку XIX століття [Lehner 2003].

Новий етап розвитку науки про Китай вже як *синології* (китайською 漢學 / 汉学, hàn xué), світської академічної дисципліни, відбувається в перші десятиліття XIX ст. у Франції, в Колеж де Франс, де в 1814 році засновується кафедра китайської та маньчжурської мов. Французькі синологи Ж. Абель-Ремюза (1788–1832)⁷, С. Жюльєн (1797 або 1799–1873), Ж. П. Г. Потье (1801–1873), Д’Ерве де Сен-Дені (1822–1892)⁸, Е. Шаванн (1865–1918) заклали наукові підвалини вивчення китайської мови (граматика) та літератури (класична та “простонародна”), історії та релігій Китаю (даосизм, ранній китайський буддизм), а також китайських технологій [Zurndorfer 1999, 8–14]. В окремих країнах Європи також виникає наука про Китай: перший російський синолог архімандрит Іакінф (Бічурін) (1777–1853)⁹ працює в Пекіні начальником Російської духовної місії; в Англії в Університетському коледжі Лондона професором китайської мови стає С. Кідд (1797–1843), а в Німеччині синологію

розвиває В. Шотт (1807–1889), хоча першими значними синологами в цих двох країнах стали професор китайської мови в Оксфордському університеті Дж. Легг (1815–1897)¹⁰ і Г. Г. К. фон дер Габеленц (1840–1893)¹¹ відповідно. Такі вчені, як Дж. Легг, часто поклалися на роботу китайських вчених (наприклад, Ван Дао) [Zurndorfer 1999, 8–14]. До початку Другої світової війни домінував паризький тип синології у вивченні Китаю навіть за межами Франції. П. Пелліо (1878–1945)¹² вивчав історію Китаю, історію даосизму, буддизму та іноземних релігій у Китаї, окрім того, здійснив критику і розбір помилок, допущених у роботах інших вчених. А. Масперо (1883–1945)¹³ зробив великий внесок у дослідження Східної Азії, але найважливішим є те, що він розширив сферу синології шляхом включення в неї вивчення даосизму, буддизму та народної релігії, а також мистецтва, міфології й історії науки. М. Гране (1884–1940)¹⁴, учень Е. Дюркгейма та Е. Шаванна, вперше застосував соціологічні методи до вивчення історії та культури Китаю, що особливо важливо стосовно вивчення сім'ї та ритуалу [Zurndorfer 1999, 32–33].

Західна синологія від початку свого утворення була сконцентрована на китайському мисленні та китайській цивілізації шляхом вивчення мови, літератури, історії та культури. Для синологів пріоритетними були дослідження культурно-ідеологічних традицій (зокрема, літературно-поетичної спадщини Китаю), в яких вбачали “ключ” до розуміння китайського суспільства та менталітету. Це мало і суто практичний вимір – пошук способів впливу на Китай та на його правлячу еліту. Через колоніальну експансію західних держав із середини XIX століття Китай опинився в центрі геополітичних і торгово-економічних устремлінь європейців. Дослідження Китаю в тогочасній Європі повністю залежали від щедрості уряду тієї чи іншої країни [Vater 1820, 13]. Під впливом робіт єзуїтів сформувався і домінував образ Китаю як конфуціанського суспільства. З метою дослідження класичних текстів більшість західних синологів вивчали китайську літературну мову, й тому головним методом був графічний аналіз структури китайських ієрогліфів [Vater 1820, 4]. Такий стан речей перешкоджав використанню методології суспільних наук та здійсненню порівняльних досліджень текстів різних традицій [Zurndorfer 1999, 14–15]. До кінця XIX століття синологія була повністю тотожна китайській філології, оскільки в основному була зосереджена на вивченні мови та літератури [Honey 2001, xi]. У Європі з'явилися граматики китайської мови і китайські словники, що дало серйозний імпульс вивченню основних елементів структури китайської мови та пошуку ефективних методик викладання китайської мови. Разом з тим західна наука все більше і більше зосереджувалася на історії, релігії, економіці, політиці та культурі Китаю, і в результаті синологія значно розширилася дисциплінарно. Важливо відзначити, що в цей період збільшилась кількість світських синологів, і, таким чином, відбувається секуляризація наукових знань про Китай, і вже у XX столітті синологія повноцінно увійшла в програми західних університетів й значно розширилася дисциплінарно шляхом використання методів інших суспільних наук. У цілому протягом 400 років силами невеликої кількості інтелектуалів на Заході синологія формувалась як наукові дослідження Китаю в галузі лінгвістики, літературознавства, історії, філософії та інших гуманітарних дисциплін, що включали в себе, зокрема, такі спеціальні галузі, як *Dūnhuáng Studies*¹⁵ та археологія. Хоча синологи прагнули до кращого розуміння Китаю, проте відмінності в методології поступово визначили різні напрямки розвитку цієї наукової дисципліни.

Китайські дослідження: “Синологія мертва, хай живуть китайські дослідження!” [Skinner 1964]

Після закінчення Другої світової війни та створення Китайської Народної Республіки в 1949 році суттєво змінилися напрямки дослідження Китаю, істотно зросла кількість науковців, що займаються Китаєм, та трансформувалася сама роль науки

про Китай. На основі міждисциплінарного підходу регіональних досліджень (*area studies* чи *regional studies*), зокрема у Сполучених Штатах було відкинуто панування класичної синології та започатковано *китайські дослідження* (Chinese Studies, 中國學 / 中国学, Zhōngguó xué). Один з найвидатніших американських вчених ХХ століття, зачинатель багатьох наукових напрямків, перекладач, історик Джон К. Фербенк (1907–1991) істотно вплинув на формування такого підходу до вивчення Китаю, в рамках якого була зменшена роль “філологічної” синології і відбулося зосередження на питаннях історії та інших суспільних наук [Zurndorfer 1999, 32]. Такий підхід багато в чому був обумовлений тим, що Фербенк не приймав загальних теорій як методологічну основу досліджень, вважаючи це прерогативою соціології. Будь-які теорії він розглядав тільки як інструмент для конструювання моделей, мета яких – це згрупування фактів. У новому підході Фербенка був і суто прагматичний вимір, тому що він вважав, що знання історії та культури Китаю абсолютно необхідні для здійснення зовнішньої політики США. Американський історик, один із перших фахівців з історії Китаю, автор праць про конфуціанство і тогочасний стан китайської ментальності Джозеф Р. Левенсон (1920–1969) пішов ще далі й заявив, що синологія взагалі не може бути корисним інструментом для соціології [Levenson 1964]. Водночас інший американський історик, Бенджамін І. Шварц (1916–1999), зауважив, що синологія занадто часто розглядається як мета сама по собі [Schwartz 1964]. Існує навіть найбільш радикальний підхід, який піддає сумніву існування такої наукової дисципліни взагалі. Найпоширеніше це було сформульовано Хансом Куйпером у його статті 2000 року “Чи є синологія наукою?”. Він вважає, що ці дослідження мають реальний об’єкт (Китай), проте в них немає власних теоретичних концепцій, які відрізняли б їх від лінгвістики, літературознавства, демографії, географії, археології, юриспруденції, психології, соціології, антропології, економіки чи політології [Kuijper 2000]. Проте слід вказати на те, що синологія не єдина наука, яка займає проміжне положення в загальному ландшафті академічних дисциплін.

Внаслідок цих методологічних і дисциплінарних змін відбувся перехід від класичної синології до китайських досліджень, що ґрунтуються на багатосторонньому підході (*multidisciplinary approach*) і спрямовані на конкретну мету [Skinner 1964]. Якщо синологія цілком зосереджена на вивченні традиційної китайської історії, літератури, філософії і мови, то дослідження Китаю фокусуються на більш спеціалізованих наукових проблемах. Ці два напрямки розвиваються незалежно один від одного, що визначає специфіку їхніх методологічних підходів і міждисциплінарну взаємодію, і це часто приводить до інтенсивних дискусій, що межують з конфліктами. У результаті синологія почала вважатися застарілим терміном, що входить складовою частиною до китайських досліджень. Правда, збереглися і прихильники синології, яку вони, як і раніше, розуміють як самостійну, широку наукову дисципліну і відкидають існування неявної ворожості між синологією та суспільними науками (наприклад, фахівці з традиційного Китаю Фредерік У. Моте [Mote 1964] та Деніс Твітчетт [Twitchett 1964]).

Субдисципліною китайських досліджень є *сучасні китайські дослідження* (*Contemporary Chinese Studies, Contemporary China Studies*; 当代中国研究, dāngdài zhōngguó yánjiū). Наступного року виповниться 40 років з моменту початку проведення Політики реформ і відкритості (改革 开放, Gǎigé kāifàng) – програми економічних реформ, розпочатої в Китайській Народній Республіці з метою створення соціалізму з китайською специфікою, або соціалістичної ринкової економіки і відкритості зовнішньому світу. Швидкість і фундаментальність соціально-економічних трансформацій, здійснених у Китайській Народній Республіці, безпрецедентні в історії людства. Китай став не тільки другою економікою світу, а й лідером глобалізації 2.0. Все це зумовило підвищений інтерес вчених усього світу до змін, які

відбуваються протягом останніх десятиліть у суспільстві, політиці та економіці КНР. Отже, сучасні дослідження Китаю включають у себе широкий спектр питань у сфері суспільних наук задля досягнення більш глибокого розуміння зазначених складних процесів.

[Китайська] національна наука, або [китайська] синологія

Багато в чому походження синології також пов'язано і з роботами китайських вчених, які розпочали вивчення своєї власної цивілізації ще в давнину [Zurndorfer 1999, 4]. На початку ХХ століття на основі власних унікальних інтелектуальних традицій і виходячи з актуальних завдань державного будівництва того часу в Китаї була створена [китайська] національна наука, або [китайська] синологія (國學 / 国学, *guóxué*), головним завданням якої стало вивчення китайської цивілізації (філософія, історія, археологія, література, мова і т. д.). 漢學 / 汉学 та 國學 / 国学 використовуються в китайських текстах нарівні для перекладу англійського “Sinology”, але китайські синологи все-таки частіше називаються фахівцями в галузі національної науки. Щоправда, існують різні визначення [китайської] синології: дослідження корінних народів Китаю (Чжан Тайянь, 章太炎), вся сума знань про Китай (У Мі, 吳宓); дослідження шести мистецтв, або шести книг, а саме “Книга пісень”, “Книга історії”, “Книга ритуалів”, “Книга музики”, “Книга змін” і “Весни та осені” (Ма Іфу, 馬一浮)¹⁶. З початком проведення Політики реформ і відкритості в 1980-х роках у КНР були ініційовані науково-освітні та культурні програми, в результаті чого національна наука дістала значне державне фінансування. Це мало значення не тільки для відродження вивчення історії Китаю в самому Китаї після розгрому і гонінь у період Культурної революції, а й істотно вплинуло на зміну державної ідеології. Сьогодні поряд з марксизмом-ленінізмом та маоїзмом в офіційній ідеології широко використовуються традиційні концепти китайської філософії – це, наприклад, “побудова середньозаможного суспільства” (“小康社会”, *xiǎokāng shèhuì*), “теорія гармонійного світу” (“和谐世界”, *héxié shìjiè*), “Піднебесна” (“天下”, *tiānxià*) або навіть “ідея Нової Піднебесної” (“新天下主义”, *Xīn tiānxià zhǔyì*). Нині китайські політичні лідери, бізнесмени, науковці, представники ЗМІ та громадських організацій для створення нових підходів до вирішення актуальних проблем розвитку китайського суспільства поряд із західними підходами все активніше використовують традиційні китайські цінності. У цілому відродження конфуціанства і необхідність у переоцінці історії привели до того, що [китайська] синологія зайняла важливе місце в системі гуманітарних наук у КНР.

Нова синологія як спроба синтезу синології, китайських досліджень та герменевтики

Наприкінці ХХ століття певна кількість дослідників Китаю висловлювалися за те, щоб подолати розкол між синологією та іншими суспільними науками. Справді, сучасну синологію критикували за надто вузьку спеціалізацію, яка спочатку була комплексною наукою з гуманістичними цінностями. Сучасна синологія істотно звужує концепцію китайського світу, який сам по собі пропонує цілісне (холістичне) бачення світу та людини. Сьогоднішня система освіти в основному зорієнтована на оволодінні конкретною професією, але при цьому студенти-китаєзнавці нездатні зрозуміти сьгоднішні реалії Китаю, тому що для цього необхідно володіти більш широким мовним (класична китайська мова (古文, *gǔwén* або 文言, *wényán*)) і культурним контекстом (від традиційних понять китайської філософії до сучасних дискусій у соціальних мережах). У результаті цієї критики і з метою виправлення зазначених недоліків виникла нова синологія (New Sinology; 后汉学 / 後漢學, *Hòu hànxiué*) – наукова дисципліна та інтелектуальний рух, спрямовані на формування

критичного у цілісного розуміння Китаю та китаємовного світу (Sinophone world) (рис. 1)¹⁷ у минулому та сьогоденні шляхом повернення до первісних синологічних (західних) підходів.

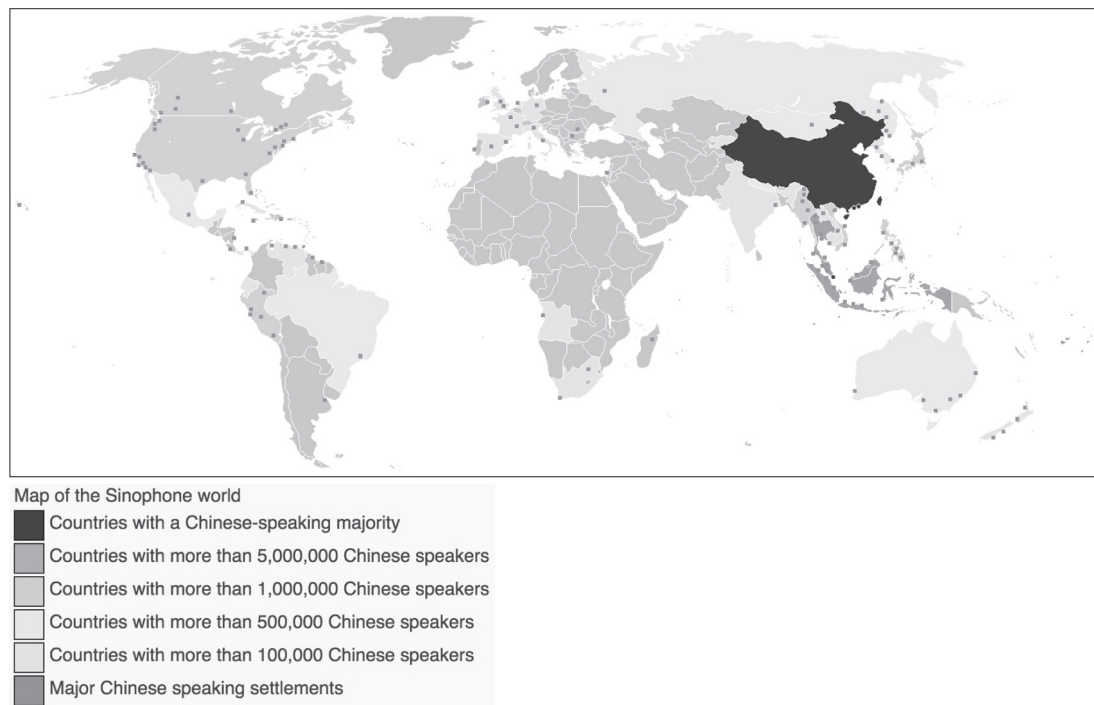

Рис. 1. Карта китаємовного світу

2005 року концепція оновленої синології була представлена в статті австралійського вченого Джерема Р. Барме, де він пише про необхідність об'єднати у вивченні Китаю історичне і сучасне, регіональне і глобальне на основі традиційних та інноваційних методів, залучаючи загальний (*ecumenical*) підхід до широкого кола емпіричних і теоретичних підходів різних дисциплін. При цьому Барме, роблячи акцент на слові “нове”, продовжує доводити унікальність синології як особливого способу інтелектуального дослідження [Barne 2005]. Нова синологія розуміє китайську культуру як широке та багатогранне явище, що об'єднує в собі ортодоксальний, офіційний рівень (正統, zhèngtǒng) (наприклад, “二十四史”, “Èrshísì shǐ”; “Книги двадцяти чотирьох історій”) і неофіційний, який почав формуватися ще за часів до-цінських філософів та існує аж до теперішнього часу в соціальній реальності.

Інституційно нова синологія активно розвивається в Австралійському центрі “Китай у світі”, заснованому у 2010 році Австралійським національним університетом за підтримки уряду Австралії з метою поліпшення вивчення “Великого Китаю” (Китайська Народна Республіка, Спеціальні адміністративні райони Гонконг і Макао, а також Тайвань і китайська діаспора) в глобальному масштабі. 2012 року Канцелярія міжнародної ради китайської мови¹⁸ прийняла “Програму нової синології” (“新汉学计划”, “Xīn hàn xué jì huà”). 2016 року Джон Мінфорд і Джереми Р. Барме в долині Вайрарапа¹⁹ (Нова Зеландія) створили незалежну академію нової синології (The Wairarapa Academy for New Sinology; 白水書院, Báishuǐ shūyuàn) [Minford]. Починаючи з 2005 року, ідеї нової синології активно просуваються онлайн-журналом “China Heritage Quarterly” (<http://www.chinaheritagequarterly.org>).

Синологізм як глобальна синологія

Синологізм (Sinologism) – це нова концепція, яка нещодавно з'явилася та найчастіше визначається як субкатегорія орієнталізму Е. Саїда або орієнталізм у сино-

логічних дослідженнях. Синологізм не є ані формою синології, ані версією орієнталізму або інших теорій. Синологізм – це неявна ідеологія у виробництві знань про Китай та в синології, це система знань і практична теорія виробництва знань. З часу публікації в 1978 році книга Е. Саїда “Орієнталізм” [Saïd 1978], можливо, більш ніж будь-яка інша робота кінця ХХ століття вплинула на підходи до вивчення літератури та культури, а також стала предметом незліченних конференцій та пристрасних дебатів. У галузі дослідження Китаю це також знайшло відображення в цілому ряді робіт [Chen Xiaomei 1995; Hodge 1998; Chan 2009; Vukovich 2011]. Особливе місце тут займає монографія Гу Міндуна “Синологізм: альтернатива орієнталізму та постколоніалізму” (2012) [Gu Mingdong 2012], яку можна розглядати як ще одну відповідь Е. Саїду. Насамперед позиція автора базується на двох важливих положеннях: 1) твердження цінності пізнання як такого; 2) деполітизація та деідеологізація наукових знань про Китай [Gu Mingdong 2012, 65]. Спочатку Гу Міндун перебував під впливом ідей Е. Саїда та планував здійснити критику західної методології, яка спотворила китайську культуру, але в результаті з’явилося дослідження виробництва знань про Китай як на Заході, так і в самому Китаї з метою створення глобальної синології (Global Sinology).

Гу Міндун досліджує несвідому природу синологізму, яку він визначає як відчужену форму синології в Китаї й на Заході. Це проявляється як неявна система ідей, понять, теорій, підходів, парадигм, вперше сформульованих та застосованих на Заході в зіткненні з Китаєм, а потім сприйнятих незахідними людьми, в тому числі й китайцями. Внутрішня логіка синологізму – це “культурне несвідоме”, яке призвело до повсюдних спотворень і неправильних уявлень у виробництві знань про Китай як на Заході, так і в Китаї [Gu Mingdong 2012, 15–41]. Вчений підкреслює фундаментальну відмінність між синологією та сходознавством, а також синологізмом та орієнталізмом. Він стверджує, що синологія та синологізм менш політизовані та ідеологізовані, ніж відповідно сходознавство та орієнталізм, а також постколоніальні дослідження. Тому, на думку вченого, синологія та синологізм потенційно є більш конструктивною парадигмою [Gu Mingdong 2012, 42–65]. Історичний розвиток та різні форми синологізму розуміються як глобальний та багатовимірний інтелектуальний рух, що виник у результаті зусиль Заходу із залучення Китаю в західноорієнтований світ і систему знань. Вольтер, Монтеск’є, Гердер, Гегель, Маркс і Вебер прагнули помістити Китай у великому оповіданні про універсальну історію, а Марко Поло, Й. Гете, Б. Рассел, Е. Феноллоза²⁰ та ін. ідеалізували та містифікували Китай. Після приходу Заходу в Китай синологізм дістав китайський вимір, проте сліпе прийняття західних ідей та парадигм, свідоме визнання західного домінування й китайської неповноцінності китайськими інтелектуалами початку ХХ століття створили специфічний напрямок китайського синологізму. Загалом стверджується, що всі незахідні варіанти синологізму до теперішнього часу й особливо в сучасну епоху характеризуються розглядом Китаю з європоцентричної (або ширше – заходоцентричної) точки зору [Gu Mingdong 2012, 66–91]. Особлива увага приділяється епістемології та методології синологізму, відмітною рисою яких є опис китайської культури з точки зору західних моделей та способів сприйняття, осмислення та узагальнення [Gu Mingdong 2012, 97]. Цей підхід також характеризується відмовою або небажанням вивчати Китай у його власних термінах²¹. Ґрунтуючись на цих твердженнях, Гу Міндун розглядає роботи про Китай провідних західних і китайських вчених, доводячи проблематичний характер цих синологічних методологій. Замість цього він пропонує використовувати герменевтичний підхід, який, на думку вченого, повинен очистити від цих синологічних тенденцій дослідження Китаю, які врешті-решт насправді стануть галуззю знань у світовій інтелектуальній системі [Gu Mingdong 2012, 92–138].

Гу Міндун переконливо показує, що в синологічних колах існує нездорова тенденція поділу вчених на групи та оцінки роботи залежно від їхнього етнічного по-

ходження [Gu Mingdong 2012, 139–164]. Вчений критикує політизацію вивчення Китаю в стосунках “Китай – Захід”, які часто ґрунтуються на етнічній, національній та міжнародній свідомості. Одним з найяскравіших прикладів є “Xia Shang Zhou Chronology Project” – мультидисциплінарний проект, замовлений китайським урядом у 1996 році з метою визначення місця розташування та хронологічних рамок найдавніших династій Ся, Шан і Чжоу. Близько 200 китайських вчених взяли участь у цьому проекті, який, проте, був категорично засуджений і відкинутий американськими вченими як урядова пропаганда з метою просування націоналізму і китайської гегемонії у світі [Gu Mingdong 2012, 165–186].

Значну увагу Гу Міндун приділяє стійким суперечкам про характер китайської мови, особливо в письмовій формі, про те, як фоноцентризм і логоцентризм у західній метафізиці перетворилися на своєрідне мовне несвідоме, яке домінувало у вивченні китайської мови на Заході [Gu Mingdong 2012, 187–215]. З одного боку, наприклад, Е. Феноллоза перебільшує “графічний характер” китайського письмового знака, а з другого боку, П. С. Дю Понсо²² та його послідовники не тільки заперечують ідеографічну природу китайських ієрогліфів, а й заходять так далеко, що заявляють, що китайська мова є фонетичною системою письма. Стверджується, що обидві сторони орієнтовані на ті чи інші західні методології та упередження. В результаті обидві сторони мимоволі створили лінгвістичну форму синологізму, яка спотворює реальні характеристики китайської писемності, хоча їхній первісний намір полягав у тому, щоб запропонувати суворі наукові та об’єктивні знання про китайську мову [Gu Mingdong 2012, 210].

За межами аналізу Гу Міндуна залишилися такі ключові сучасні поняття, як “синофон” (“Sinophone”) і “синограф” (“Sinograph”), які відіграли значну роль у недавніх порівняльних дослідженнях “Китай – Захід”. Крім того, в основному ґрунтуючись на ідеях К. Маркса про відчужену працю та товарний фетишизм, Гу Міндун визначає синологізм як відчужене знання в цілому, так і в синології та в дослідженнях “Китай – Захід” зокрема [Gu Mingdong 2012, 216]. Певною мірою Гу Міндун використовує поняття “синологізм” для визначення всього того, що не відповідає синології. Проте синологізм не повинен ставати політичною теорією та ідеологічною критикою, а має бути деполітизованою та деідеологізованою теорією наукової критики, метою якої є створення знань про Китай як наукових, об’єктивних і справедливих наскільки це можливо. У контексті глобалізації необхідна інтелектуальна емансипація [китайської] синології ([китайської] національної науки), подолання її епістемологічної та методологічної залежності від Заходу, а також у цілому здійснення пошуку нових парадигм виробництва знань про Китай.

Сучасний стан та перспективи розвитку досліджень Китаю

Синологія, китайські дослідження, сучасні китайські дослідження, нова синологія та синологізм не є глобальними і представлені у світі вкрай нерівномірно. Найбільше дослідження Китаю у формі синології та китайських досліджень розвинені в США, Канаді, Австралії, Японії та Південній Кореї; серед європейських країн лідирує Великобританія; в Росії, Індії, В’єтнамі та Мексиці є відносно невелике число вчених-китаєзнавців. Для Європейського Союзу стратегічним завданням стає розвиток цієї наукової дисципліни на рівні всієї спільноти. В інших країнах світу дослідження сучасного Китаю зокрема і Китаю в цілому залишаються недостатньо розвиненими або повністю відсутні. Так, невелике число китаєзнавців є в Південно-Східній Азії (в основному у В’єтнамі та Сінгапурі) та в Центральній Азії, і практично вони відсутні в Західній Азії, на Близькому Сході (за винятком Єгипту), у країнах Африки на південь від Сахари (за винятком ПАР), а також у Латинській та Центральній Америці (за винятком Мексики й Аргентини). Експертне співтовариство

українських китаєзнавців також є нечисленним та інституційно об'єднано тільки в рамках діяльності Української асоціації китаєзнавців. У 2007 році було встановлено, що у світі дослідження Китаю – це приблизно 2000 вчених, понад 500 організацій та інститутів, понад 200 журналів [Ling Bao 2007, S937]. Можна побачити динаміку, що свідчить про розширення кола дисциплін (рис. 2), зростання числа дослідних організацій та журналів (рис. 3). У цілому розвиток і зростання кількості досліджень Китаю багато в чому визначаються потребами тієї чи іншої держави, а скорочення цих досліджень відповідно пояснюється їхньою відсутністю. Очевидно, що політичні потреби були і залишаються основним стимулом розвитку досліджень Китаю. Залишається відкритим питання про правильні та помилкові підходи синології та китайських досліджень, про внутрішню логіку, яка робить їх тим, чим вони є. Проте, скоріш за все, дослідження Китаю як надзвичайно складного та динамічного об'єкта, складові частини якого тісно пов'язані, мають виконуватись досвідченими фахівцями різних суспільних наук на основі мультидисциплінарного підходу.

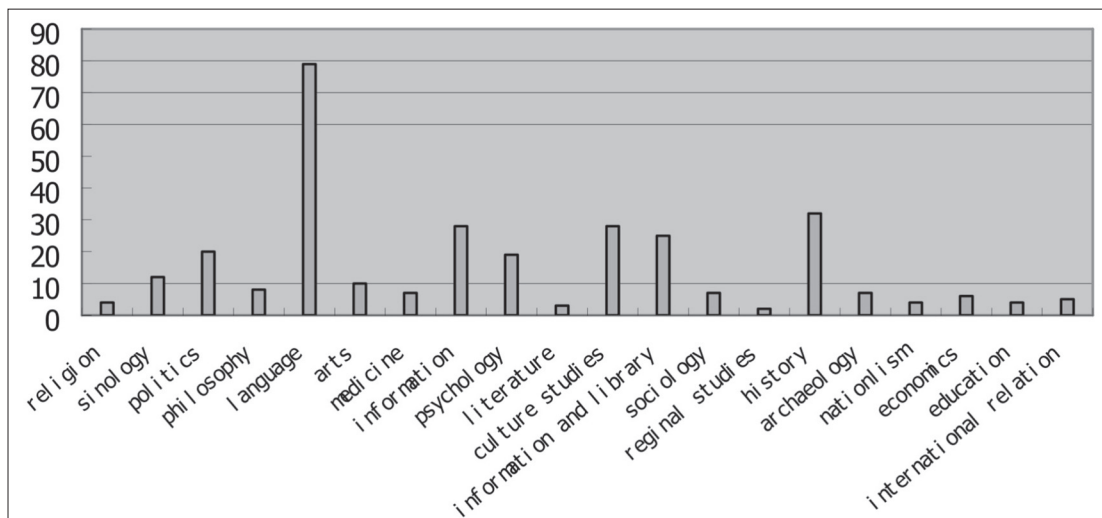

Рис. 2. Розподіл напрямків досліджень Китаю [Ling Bao 2007, S938]

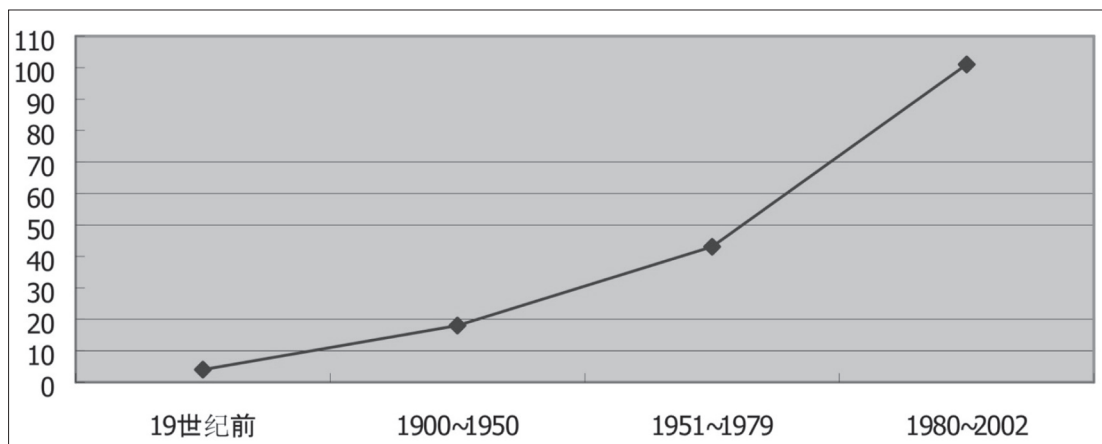

Рис. 3. Зміна кількості журналів з досліджень Китаю у світі [Ling Bao 2007, S938]

¹ Маттео Річчі (Matteo Ricci, Лі Ма-доу, 利瑪竇, 1552–1610), італійський місіонер-езуїт, математик, картограф і перекладач, який провів останні тридцять років свого життя в Китаї, поклавши початок езуїтській місії в Пекіні. Всесвітньо-історичне значення його діяльності полягає у встановленні постійних культурних контактів між християнською Європою і

замкнутим китайським суспільством. Шанується сучасними буддистами як бог-покровитель годинників – Лі Ма-доу.

² Значення цього періоду в історії Європи було переосмислене в XIX і XX століттях, і вчені обмежили вживання найменування “темні віки” тільки щодо раннього Середньовіччя (V–X ст.). Переважна більшість сучасних вчених взагалі не використовують цей термін через його негативні конотації та вважають його таким, що вводить в оману.

³ Етьєн Фурмон (1683–1745), французький орієталіст. Вивчав єврейську та китайську мови. Автор великої кількості досліджень зі східної літератури.

⁴ Маттео Ріпа (Matteo Ripa, 馬國賢, Mǎguóxián, 1682–1746), італійський священник-місіонер. Працював як художник і гравер при дворі імператора Кансі (康熙, *kāngxī*, 1654–1722) між 1711-м та 1723 роками. Повернувся в Неаполь з Китаю із чотирма молодими китайськими християнами, викладачами китайської мови.

⁵ Китайський інститут із часом перетворився на Східний університет.

⁶ Теофіл (Готліб) Зігфрід Байер (1694–1738), німецький синолог, професор грецьких та римських старожитностей у Санкт-Петербурзькій академії наук між 1726 і 1737 роками.

⁷ Жан-П’єр Абель-Ремюза (Jean-Pierre Abel-Rémusat, 1788–1832), французький синолог, один з основоположників сучасної західної синології. Цікавився також Японією.

⁸ Марі-Жан-Леон Лекок, барон Д’Ерве де Юшєро, маркіз Д’Ерве де Сен-Дені (Marie-Jean-Léon Lecoq, Baron d’Hervey de Juchereau, Marquis d’Hervey de Saint-Denys, 1822–1892), французький інтелектуал, філолог, синолог-самоучка, третій завідувач кафедри китайської мови Коллеж де Франс (1874–1892), з 1878 – дійсний член Академії написів (Académie des Inscriptions et de Belles-Lettres). Наставник Едуарда Шаванна, передав йому завідування кафедрою в Коллеж де Франс.

⁹ Іакінф (阿欽特 / 阿钦特, Yīāqīntè, 1777–1853), архімандрит Російської православної церкви (в 1802–1823 роках), сходознавець, знавець китайської мови, один з основоположників російської синології, перший російський китаєзнавець, який здобув загальноєвропейське визнання.

¹⁰ Джеймс Легг (James Legge, 理 雅各, Lǐ Yǎgè, 1815–1897), британський синолог, місіонер, шотландець за національністю. Належав до конгрегаціоністської церкви Шотландії, перебував на службі міжденомінаційного Лондонського місіонерського товариства (1840–1873). Перший професор китайської мови Оксфордського університету (1876–1897). У спів-авторстві з Максом Мюллером видав 50-томну серію “Sacred Books of the East”.

¹¹ Ханс Георг Конон фон дер Габелєнц (Hans Georg Conon von der Gabelentz, 1840–1893), філолог-сходознавець, лінгвіст (синтаксист і типолог), один з видатних лінгвістів XIX століття. З 1878 року професор східноазіатських мов у Лейпцизькому університеті.

¹² Поль Пелліо (Paul Pelliot, 1878–1945), французький сходознавець, фахівець з історії Китаю, історії даосизму, буддизму та іноземних релігій у Китаї. Займався дослідженням мови і культури монголів, а також історії та культури інших центральноазіатських народів. Професор Коллеж де Франс (із 1911); головний редактор синологічного журналу “T’oung Pao” (з 1920); член Академії написів і красного письменства (1921), іноземний член-кореспондент Академії наук СРСР (1922); президент Азіатського товариства (Société Asiatique; з 1935).

¹³ Анрі Поль Гастон Масперо (Henri Paul Gaston Maspero, 1883–1945), французький синолог, професор. Зробив внесок у різні теми наукових досліджень Східної Азії. Найбільш відомий як перший європейський дослідник даосизму.

¹⁴ Марсель Гранє (Marcel Granet, 葛兰言, Gé Lányán; 1884–1940), французький синолог.

¹⁵ Dūnhuáng Studies – дослідження Дуньхуанських рукописів, зібрання важливих релігійних і світських документів (бл. 20 000 об’єктів), виявлених у печерах Могао в Дуньхуане (Китай) на початку XX століття.

¹⁶ У 1912 році за наказом міністра освіти Китайської Республіки Цай Юаньпея (蔡元培, 1868–1940) у школах Китаю було припинено викладання канонів та класики. У 2006 році згідно з програмою 11-го п’ятиріччя до шкільних підручників введені окремі класичні тексти.

¹⁷ Китаємовний (Sinophone) – неологізм, який використовують для позначення 1) китаємовних регіонів, де це мова меншини, за винятком Китаю та Тайваню, 2) всіх китаємовних регіонів, у тому числі якщо це державна мова. Чимало авторів використовують цей термін

щодо регіонів, де мешкають китайці, та щодо всього китаємовного світу. Сьогодні китайська мова – це найпоширеніша розмовна мова, якою розмовляють понад один мільярд осіб, що становить приблизно 20 % населення світу.

¹⁸ Засновник інститутів Конфуція по всьому світу, скор. 汉办, *hànbàn*.

¹⁹ Мовою маорі “вайрарапа” це “блискучі води”.

²⁰ Ернест Франциско Феноллоза (Ernest Francisco Fenollosa, 1853–1908), американський філософ, етнограф і педагог. Боровся за збереження традиційного японського мистецтва (ніхонга). Розшукав і зберіг старовинні китайські рукописи духовного змісту, привезені до Японії дзенськими ченцями. Перший західний фахівець світової величини з китайського і японського мистецтва.

²¹ Позитивним прикладом розуміння Китаю в його власних термінах є робота професора китайських досліджень Принстонського університету Бенджаміна Елмана “On Their Own Terms: Science in China, 1550–1900”, у якій він досліджує китайську інтелектуальну і культурну історію, історію науки та історію освіти в пізньому імператорському Китаї [Elman 2005].

²² Пітер Стівен Дю Понсо (Peter Stephen Du Ponceau, 1760–1844) (також П’єр-Етьєн дю Понсо), французько-американський лінгвіст, філософ і юрист. Зробив значний внесок у дослідження мов корінних народів Америки, а також у розвиток розуміння китайської писемності.

REFERENCES

- Barmé G. R. (2005), “Essay: Towards a New Sinology”, *Chinese Studies Association of Australia Newsletter*, No. 31, pp. 4–8.
- Chan A. (2009), *Orientalism in Sinology*, Academica Press, LLC, Bethesda.
- Chen Xiaomei (1995), *Occidentalism: A Theory of Counter-Discourse in Post Mao China*, Oxford University Press, New York.
- Elman, Benjamin A. (2005), *On Their Own Terms: Science in China, 1550–1900*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Gu Mingdong (2012), *Sinologism: an alternative to orientalism and postcolonialism*, Routledge, New York.
- Hodge B. and Louie K. (1998), *The Politics of Chinese Language and Culture: The Art of Reading Dragons*, Routledge, London, New York.
- Honey D. B. (2001), *Incense at the Altar: Pioneering Sinologists and the Development of Classical Chinese Philology*, American Oriental Society, New Haven.
- Kuijper H. (2000), “Is Sinology a Science?”, *China Report*, Vol. 36, No. 3, pp. 331–54.
- Lehner G. (2003), “Sinologie – Notizen zur Geschichte der Fachbezeichnung”, *Bochumer Jahrbuch zur Ostasienforschung*, Vol. 27, pp. 189–97.
- Leung C. (2002), *Etienne Fourmont (1683–1745): Oriental and Chinese Languages in Eighteenth-Century France. Leuven Chinese Studies XIII*, Leuven University Press, Leuven.
- Levenson J. R. (1964), “The Humanistic Disciplines: Will Sinology Do?”, *The Journal of Asian Studies*, Vol. 23, No. 4, pp. 507–12.
- Ling Bao (2007), “The Development and Usage of the Overseas Sinology Database”, *Data Science Journal*, Vol. 6, Supplement, pp. S930–40.
- Lundbæk K. (1986), *T. S. Bayer, 1694–1738: pioneer sinologist*, Curzon Press, Atlantic Highlands, London, N. J.
- Minford J. and Barmé G. R., “The Wairarapa Academy for New Sinology”, available at: <http://chinaheritage.net/the-wairarapa-academy/> (accessed September 5, 2017).
- Mote F. W. (1964), “The Case for the Integrity of Sinology”, *The Journal of Asian Studies*, Vol. 23, No. 4, pp. 531–34.
- Said E. W. (1978), *Orientalism*, Pantheon Books, New York.
- Schwartz B. (1964), “The Fetish of the ‘Disciplines’”, *Journal of Asian Studies*, Vol. 23, No. 4, pp. 537–8.
- Skinner G. W. (1964), “What the Study of China Can Do for Social Science”, *The Journal of Asian Studies*, Vol. 23, No. 4, pp. 517–22.
- Twitchett D. (1964), “A Lone Cheer for Sinology”, *The Journal of Asian Studies*, Vol. 24, No. 1, pp. 109–12.

Vater J. S. (1820), “Kurze, leicht fassliche Nachricht von der Chinesischen Sprache”, in Vater J. S. (ed.), *Analekten der Sprachenkunde*. 1, Heft. Dyk, Leipzig, pp. 3–28.

Vukovich D. (2011), *China and Orientalism: Western Knowledge Production and the PRC*, Routledge, Oxon, Milton Park, Abingdon, New York.

Zurndorfer H. (1999), “A Brief History of Chinese Studies and Sinology” in Zurndorfer H., *China Bibliography: A Research Guide to Reference Works About China Past and Present*, E. J. Brill, Leiden, New York, pp. 4–44.

Дисциплінарні та методологічні особливості науки про Китай

В. О. Кіктенко

У статті розглянуто методологічні та дисциплінарні особливості формування західної науки про Китай у формі синології (Sinology, 漢學 / 汉学, hàn xué), китайських досліджень (Chinese Studies, 中國學 / 中国学, Zhōngguó xué), нової синології (New Sinology; 后汉学 / 後漢學, Hòu hàn xué) та синологізму (Sinologism). Західна синологія від початку була сконцентрована на розумінні китайського мислення та китайської цивілізації шляхом вивчення мови, літератури, історії та культури. До кінця XIX століття синологія була повністю тождерна китайській філології. У XX столітті синологія повноцінно увійшла в програми західних університетів і значно розширилась дисциплінарно шляхом використання методів інших суспільних наук. Після закінчення Другої світової війни на основі міждисциплінарного підходу регіональних досліджень було відкинуто панування класичної синології та започатковано китайські дослідження. На початку XX століття на основі власних унікальних інтелектуальних традицій і виходячи з актуальних завдань державного будівництва того часу в Китаї була створена [китайська] національна наука, або [китайська] синологія (國學 / 国学, guó xué), головним завданням якої стало вивчення давньокитайської цивілізації. На початку XXI століття з'явилася “нова синологія” – наукова дисципліна та інтелектуальний рух, спрямовані на формування критичного і цілісного розуміння Китаю та китаємовного світу в минулому і сьогоденні з метою виправлення недоліків класичної західної синології і повернення до її первісних підходів. Концепцією синологізму позначаються неявна ідеологія у виробництві знань про Китай та в синології, система знань і практична теорія виробництва знань. Внутрішня логіка синологізму – це “культурне несвідоме”, яке призвело до повсюдного спотворення і неправильного уявлення у виробництві знань про Китай як на Заході, так і в Китаї. Історичний розвиток та різні форми синологізму розуміються як глобальний та багатовимірний інтелектуальний рух, який виник у результаті зусиль Заходу із залучення Китаю в західноорієнтований світ і систему знань. Синологія, китайські дослідження, сучасні китайські дослідження, нова синологія та синологізм не є глобальними і представлені у світі вкрай нерівномірно.

Ключові слова: синологія, [китайська] синологія, китайські дослідження, нова синологія, синологізм, наука, методологія, Китай, Захід

Дисциплинарные и методологические особенности науки о Китае

В. А. Киктенко

В статье рассмотрены методологические и дисциплинарные особенности формирования западной науки о Китае в форме синологии (Sinology, 漢學 / 汉学, hàn xué), китайских исследований (Chinese Studies, 中國學 / 中国学, Zhōngguó xué), новой синологии (New Sinology; 后汉学 / 後漢學, Hòu hàn xué) и синологизма (Sinologism). Западная синология изначально была сконцентрирована на понимании китайского мышления и китайской цивилизации путем изучения языка, литературы, истории и культуры. К концу XIX века синология была полностью тождественна китайской филологии. В XX веке синология полноценно вошла в программы западных университетов и значительно расширилась дисциплінарно путем использования методов других общественных наук. После окончания Второй мировой войны на основании междисциплинарного подхода региональных исследований было отвергнуто господство классической синологии и основаны китайские исследования. В начале XX века на основе собственных уникальных интеллектуальных традиций и исходя из актуальных задач государственного строительства того времени в Китае была создана [китайская] национальная наука, или [китайская] синология (國學 / 国学, guó xué), главной задачей которой стало изучение древнекитайской цивилизации. В начале XXI века появилась “новая

синология” – научная дисциплина и интеллектуальное движение, направленные на формирование критического и целостного понимания Китая и китаеязычного мира в прошлом и настоящем с целью исправления недостатков классической западной синологии и возврата к ее исходным подходам. Концепцией синологизма обозначается скрытая идеология в производстве знаний о Китае и в синологии, система знаний и практическая теория производства знаний. Внутренняя логика синологизма – это “культурное бессознательное”, которое привело к повсеместным искажениям и неправильным представлениям о производстве знаний о Китае как на Западе, так и в Китае. Историческое развитие и различные формы синологизма понимаются как глобальное и многомерное интеллектуальное движение, возникшее в результате усилий Запада по привлечению Китая в западно-ориентированный мир и систему знаний. Синология, китайские исследования, современные китайские исследования, новая синология и синологизм не являются глобальными и представлены в мире крайне неравномерно.

Ключевые слова: синология, [китайская] синология, китайские исследования, новая синология, синологизм, наука, методология, Китай, Запад

Стаття надійшла до редакції 20.09.2017